

15. Türk Dili ve Edebiyatı formasyon öğrencilerinin liselerdeki Divan Edebiyatı derslerine yönelik görüşleri

Şeyda YEŞİLYURT¹

APA: Yeşilyurt, Ş. (2022). Türk Dili ve Edebiyatı formasyon öğrencilerinin liselerdeki Divan Edebiyatı derslerine yönelik görüşleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (28), 225-239. DOI: 10.29000/rumelide.1132547.

Öz

Divan Edebiyatı, Türk edebiyatının temel yapı taşlarından biridir. Ancak aradan geçen zaman ve değişen koşullarla birlikte yeni neslin, Divan Edebiyatı'na bakışı değişmiştir. Bu değişimin mesleğe yeni başlayacak Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenlerine yansımaları ortaya koymak amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Çalışmada 14 farklı üniversitenin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinden mezun olmuş, 2022 bahar döneminde Gazi Üniversitesinden formasyon alan öğrencilerin liselerde Divan Edebiyatı konularının öğretimine yönelik görüşleri alınmıştır. Bu içerik doğrultusunda çalışmada nitel araştırmaya bağlı olarak olgu bilim deseni kullanılmış ve elde edilen veriler içerik analiziyle çözümlenmiştir. Verilere göre Divan Edebiyatı konularının öğretiminde üzerinde durulması gereken konuların şair, yazar ve nazım şekilleri konusu, dönemin sosyal ve tarihî yapısı ve Divan Edebiyatı'nın genel özellikleri olduğu ve bu dönemin temsilcileri olarak "Fuzûlî, Bâki, Nâbi, Nedim ve Nefî" nin ön plana çıktığı belirlenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre katılımcıların çoğunluğunun liselerdeki Türk Dili ve Edebiyatı dersleri konuları içinde "Cumhuriyet Dönemi" edebiyatını, diğer dönemlerden daha önemli gördükleri tespit edilmiştir. Çalışmanın sonunda MEB müfredatında 6 haftaya sıkıştırılan Divan Edebiyatı konularının dört yıla yayılarak 10 haftada, tarih dersi konularıyla paralel olarak verilmesi önerilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türk Dili ve Edebiyatı eğitimi, Divan Edebiyatı öğretimi, MEB müfredatı

Opinions of Turkish language and literature formation students on divan literature courses in high schools

Abstract

Divan literature is one of the basic building blocks of Turkish literature. However, with the passage of time and changing conditions, the new generation's view of divan literature has changed. This study was carried out in order to reveal the reflection of this change on Turkish language and literature teachers who will start their profession. In the study, the opinions of the students who graduated from the Turkish language and literature departments of 14 different universities and who took formation from Gazi University in the spring term of 2022, on the teaching of divan literature subjects in high schools were taken. In line with this content, the phenomenology pattern was used depending on the qualitative research in the study and the obtained data were analyzed by content analysis. According to data it has been determined that the subjects that should be emphasized in the teaching of the subjects of Divan literature are the subject of poets, writers and verse forms, the social and historical structure of the period and the general characteristics of the divan literature, and "Fuzûlî, Bâki, Nâbi, Nedim ve Nefî" came to the fore as the representatives of this period. According

¹ Dr. Öğr. Gör., Gazi Üniversitesi, TÖMER (Ankara, Türkiye), syesilyurt@gazi.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7721-5323 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 06.05.2022-kabul tarihi: 20.05.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1132547]

to the results of the study, it has been determined that the majority of the participants consider the "Republican period" literature more important than other periods among the subjects of Turkish language and literature courses in high schools. At the end of the study, it was suggested that the subjects of Divan literature, which were compressed into 6 weeks in the MEB curriculum, should be given in parallel with the history lesson subjects in 10 weeks, spread over four years.

Keywords: Turkish language and literature education, Divan Literature teaching, MEB curriculum

Giriş

Sanat, insan doğasının; insanın insanla, insanın doğayla olan ilişkisinin dışı vurumudur. Güzel sanatların bir dalı olan edebiyat, bu dışı vurumun yazıya ve söze dökülmüş hâlini yansıtmaktadır. Bu yansılar, toplumun değerlerinden beslenmekte, maddî ve manevî kültür unsurlarıyla örülmektedir. Lise müfredatında yer alan edebiyat dersleri, öğrencilerin edebiyata dair bir bakış açısı kazanmalarına, toplumun değerleriyle ve kültür unsurlarıyla yoğrulan edebî metinleri ve bu metinleri ortaya koyan sanatçıları tanımalarına, anlamalarına; kendi düşünce dünyalarını inşa etmelerine zemin hazırlamaktadır. Bu sebeple edebiyat öğretimini gerçekleştiren öğretmenin, Türk edebiyatının dönemlerine olan ilgisi, algısı, edebî zevki ders anlatımına sirayet etmekte ve öğrencilerin edebiyatı idraklerinde başat rol oynamaktadır.

Türk edebiyatının dönemleri içerisinde "Divan Edebiyatı/ Klasik Türk Edebiyatı"na yönelik algının diğer dönemlerden farklılık gösterdiği görülmektedir. Divan Edebiyatı, Anadolu'da ilk örneklerini verdiği 13. yüzyıldan itibaren bünyesinde istikametini değiştirecek hiçbir ciddi sarsıntı geçirmeden 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam etmiştir (Macit, 2006: 20). 600 yıllık bir geleneğin ürünü olan Divan Edebiyatı eserleri, Türk edebiyatının temel taşlarını oluşturmuştur. Ancak alfabe değişikliği, kültürel kodlardaki değişimler, çağın getirdikleri "Divan Edebiyatı"nın açılmayan bir hazine sandığı gibi kalmasına neden olmuştur. Bu konuda Mengi (2006: 16), bizler için gizli bir hazine olan Divan Edebiyatından yararlanabilmenin, onun kapısının anahtarı olan Osmanlıca'yı bilmek; ayrıca Osmanlı'yı yani onun dünyasını tanımak; yaşama biçimine, dünyaya bakışına, kültürüne âşina olmakla mümkün olacağını belirtmektedir. Sadece dil bariyeri değil, Osmanlı tarihine yönelik yanlış bakışlar da bu dönem liselerde anlatılırken öğrencilerin zihninde olumsuz bir imaj oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bilkan'a (2006) göre, Divan Edebiyatı'nın tarafsız ve objektif bir bakış açısıyla ele alınması şarttır, ideolojilerin etkisinde kalan bazı yazarların, Osmanlıya ait her şeye olumsuz yaklaşımlarından Divan Edebiyatı da nasibini almıştır. Bu sebeple, edebiyatın diğer bilim dallarıyla (sosyoloji, tarih, coğrafya) ilişkisi göz ardı edilmeden anlaşılması sağlanmalıdır. Aydemir (2006) de bu konuda, Divan Edebiyatı öğretiminde nazım şekilleri, türleri ve metin şerhi gibi konulara geçilmeden önce dönemi ortaya çıkaran alt yapının, zihinsel arka planın verilmesi gerektiğini, bunun için de Osmanlı medeniyetinin kurucu değerlerinden öğrencilerin haberdar edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Türk Dili ve Edebiyatı derslerinin liselerde işleniş MEB'in belirlediği müfredat ve buna bağlı olarak hazırlanan ders kitapları, yıllık planlar çerçevesinde gerçekleşmektedir. 2018'de hazırlanan MEB Öğretim Programı'nda "Türk Dili ve Edebiyatı" derslerinin özel öğretim amaçları şu şekilde sıralanmıştır: Öğrencilerin,

- ✓ Edebiyatın doğasını, işlevini, birey ve toplum için önemini kavramaları,
- ✓ Edebî metinler aracılığıyla Türkçenin inceliklerini, Türk edebiyatının tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi tanımları,
- ✓ Türk edebiyatına ait eserler aracılığıyla millî, manevî, ahlaki, kültürel ve evrensel değerleri anlamaları,
- ✓ Dinleme, okuma, yazma ve konuşma stratejilerini doğru ve uygun şekilde kullanarak etkili iletişimciler olmaları,
- ✓ Metinler aracılığıyla okuduğunu anlama ve eleştirel okuma becerilerini geliştirmeleri ve okuma alışkanlığı kazanmaları,
- ✓ Çeşitli kaynaklardan elde ettikleri bilgileri, soruları cevaplamak, çözüm önerileri üretmek, bulgularını paylaşmak vb. amaçlar için analiz etmeleri ve değerlendirmeleri.

Bu amaçlar içerisinde yer alan edebiyatın toplum için önemini kavrama, Türk edebiyatının tarih içinde geçirdiği değişimi ve gelişimi izleme, eserler aracılığıyla millî, manevî, ahlaki, kültürel ve evrensel değerleri anlama, özellikle Türk edebiyatının devirlerini bu devirlere ait eserleri öğrencilere tanıtmada büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda dört yıllık liselerde Divan Edebiyatına ait eser, yazar ve unsurların sınıf bazında verilmesine bakıldığında:

- ✓ 9. sınıf 4. ünite “Divan Edebiyatı’nda fabl özelliği taşıyan bir mesnevi örneği”,
- ✓ 9. sınıf 8. ünite “Divan Edebiyatı’ndan bir mektup örneği”,
- ✓ 10. sınıf 2. ünite “bir mesnevi örneği”,
- ✓ 10. sınıf 3. ünite “divan şiirinden iki gazel örneği / divan şiirinden bir kaside örneği / divan şiirinden bir şarkı örneği”.

Bu konuların yine MEB (2021) tarafından örnek olarak hazırlanan “2021-2022 Eğitim-Öğretim Yılı Tüm Sınıflar Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Ünitelendirilmiş Yıllık Planı” içinde işleniş süresine bakıldığında 9. sınıfta verilen dönemin genel özellikleriyle birlikte toplam 6 haftaya tekabül ettiği görülmektedir. 600 yıllık bir geleneğin ortaya koyduğu edebî ürünlerin 4 yıllık lise müfredatındaki karşılığı 6 haftaya denk gelmektedir. Ayrıca MEB müfredatında ders kitabına alınacak metinlerin özellikleri kısmında “Divan Edebiyatından seçilen metinler, dil yönüyle daha sade olan örneklerden tercih edilmelidir. Metnin günümüz Türkçesine çevrilmiş şekli verilmemelidir. Ayrıca şiirin yazıldığı aruz ölçüsünün kalıpları metnin altına yazılmalıdır.” ifadesi kullanılmış ve öğretimde verilecek metinlerin sınırı da çizilmiştir. Bu bilgiler ışığında, öğretmen adaylarının müfredattaki kazanımlardan hareketle işlenen Türk dili ve edebiyatı derslerinin edebî zevk kazandırmadaki rolüne bakışları ve Divan Edebiyatı’nın öğretimi üzerine düşünceleri çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Alanyazında, Divan Edebiyatı öğretimiyle ilgili bazı araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalar içerisinde çalışmamıza katkı sağlayacak olanlar:

İspirli-Gülbağçe (2009), Divan Edebiyatı'yla ilgili öğretmen görüşlerini aldıkları çalışmalarında her şeyden ve herkesten önce öğretmenin, Divan Edebiyatı'nın bizim olduğunu ve öğrencilere en anlaşılır biçimde anlatmak gibi bir görevinin olduğunu, divan kültürünün bugünün edebiyatını anlamada da temel teşkil ettiğini ve bunu da öğrencisiyle paylaşmak durumunda olduğunu farkında olması gerektiğini vurgulamışlardır.

Hardal (2015), Divan Edebiyatı eğitimindeki sorunları öğrenci gözüyle değerlendirdiği çalışmasında, Divan Edebiyatı'nın ortaöğretim öğrencileri tarafından önyargıyla yaklaşılacak bir edebî dönem olarak görüldüğünü ortaya koymuştur. Öğrencilerin Divan Edebiyatı ürünlerinden uzak kalma sebeplerini ise Osmanlı medeniyetini ve dilini yeterince tanınamalarına bağlamıştır.

Akşit-Arslan (2014) çalışmalarında toplumun Divan Edebiyatı'nı nasıl algıladığını araştırmış ve anketle Divan Edebiyatı'nın bugün toplum nazarındaki yerini belirlemişlerdir. Bu çalışmaya göre katılımcıların en fazla tanıdığı ilk üç divan şairinin; Fuzûlî, Bâki ve Nedim olduğu ve yine en iyi bildikleri ilk üç divan eserinin; Mesnevi (Mevlana), Leyla ile Mecnun mesnevisi ve Su Kasidesi olduğu belirlenmiştir. Liselerde Osmanlı Türkçesinin okutulmasına ve öğretilmesine yönelik çalışmaların yapılması gerektiği de katılımcı görüşlerinden hareketle ifade edilmiştir.

Elbir'in (2015) çalışmasında öğretmenlerin Divan Edebiyatı öğretimine yönelik olumlu bir tutuma sahip olduğu belirlenmiştir. Varışoğlu (2018), Türk dili edebiyatı öğrencilerinin görüşlerini aldığı çalışmasında öğrencilerin aruz, edebî sanatlar, metin şerhi konularında zorlandıkları, sınıf seviyesi arttıkça Divan Edebiyatı derslerine yönelik kaygı düzeylerinin azaldığı sonuçlarına ulaşmıştır. Divan Edebiyatı öğretimi ve öğrenimine yönelik yapılan bu çalışmalardan hareketle, Türkiye'nin farklı üniversitelerinin edebiyat bölümlerinden mezun olmuş, 2022 bahar döneminde Gazi Üniversitesinden formasyon dersleri alan öğrencilerin staj için gittikleri Ankara ilindeki MEB'e bağlı farklı liselerde Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde "Divan Edebiyatı" dönemine ilişkin görüşlerini ortaya koymak, çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Araştırmanın amacı ve araştırma soruları

Bu çalışma, üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinden mezun ve formasyon derslerine bağlı staj uygulaması yapan öğretmen adaylarının Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde "Divan Edebiyatı" dönemi konularına ilişkin görüşlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır:

- ✓ Liselerde "Türk Dili ve Edebiyatı" derslerinde üzerinde en çok durulması gereken dönemler ve konular sizce neler olmalıdır?
- ✓ Liselerde "Divan Edebiyatı" konularının yer almasına yönelik görüşleriniz nelerdir?
- ✓ "Divan Edebiyatı'na dair bilgiler, liselerde kaçınıcı sınıfta verilmelidir?
- ✓ Bu dönemi tanıtmak için mutlaka öğretilmesi gereken "şair ve yazarlar" sizce kimlerdir? Neden?
- ✓ Bu döneme ait öğretilmesi gereken bilgiler sizce nelerdir?
- ✓ Siz mesleğe başladığınızda "Divan Edebiyatı" konularının öğretiminde nelere dikkat etmeyi düşünüyorsunuz?

Yöntem

Araştırmanın deseni

Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden olgu bilim deseni kullanılmıştır. Yaşantıları, anlamları, düşünceleri ortaya çıkarmaya yönelik olarak kullanılan olgu bilim araştırmalarında görüşme yoluyla ayrıntılı veriler elde edilebilir. Bundan dolayı bireyler, kendilerinin bile farkında olmadıkları veya üstünde çok durmadıkları konuları, olayları, yaşantıları dışa vurabilirler. Olgu bilim araştırmaları, nitel araştırmanın doğası gereği kesin ve genellenebilir sonuçlar sağlamayabilir; ancak sunulacak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar bilimsel literatüre ve uygulamaya ciddi katkılar sağlayabilir. Olgu bilim araştırmalarında içerik analiziyle verilerin kavramsallaştırılması ve olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 75).

Verilerin toplanması

Verilerin toplanması için Gazi Üniversitesi etik kuruluna başvurulmuş ve E-77082166-604.01.02-333333 numaralı evrakla verilen izin doğrultusunda çalışma yürütülmüştür. Araştırmada verilerin toplanması için araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formu kullanılmıştır. Öncelikle sorulacak yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular, Word dosyası şeklinde kâğıt tabanlı hazırlanarak iki uzman görüşüne sunulmuştur. Ardından gerekli düzenlemeler yapılarak formun son şekli Google Form'lara aktarılmıştır. "23 Mart 2022" tarihinde öğrencilere Whatsapp yoluyla yönlendirilen form "8.04.2022" tarihine kadar 16 gün boyunca yanıtlanması için açık bırakılmıştır. 16 gün boyunca formu yanıtlayan öğrenci sayısının 43 olduğu görülmüş, 3 öğrencinin mezun olduğu bölüm Türk Dili ve Edebiyatı olmadığı için bu katılımcıların görüşleri çalışmada değerlendirilmemiştir.

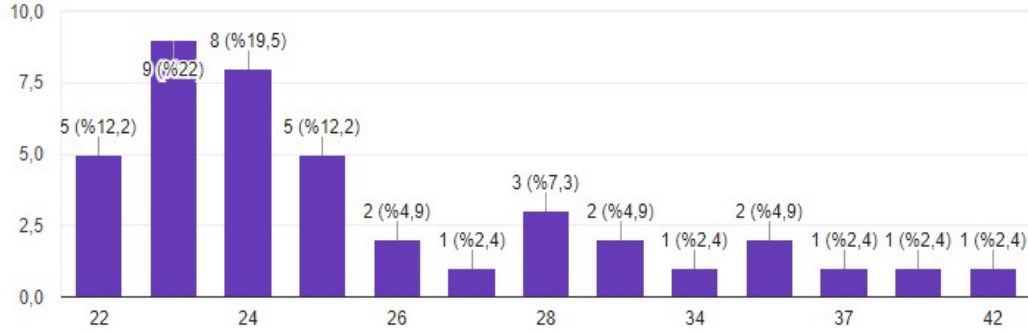
Verilerin analizi

Katılımcıların yanıtları içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. Aynı doğrultuda olan yanıtlar, frekans ve yüzde olarak ifade edilmiştir. Görüşme formundan elde edilen veriler, betimsel analiz ile incelenmiştir. Bu analiz türünde araştırmacı, verileri doğru ve çarpıcı bir şekilde yansıtmak için alıntılara sık sık yer vermelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Görüşme formu analiz edilirken formdaki sorular temaları oluşturmuş, katılımcı görüşlerinin frekansları ve yüzdeleri belirlenmiş tablolar şeklinde gösterilmiştir. Tabloların altında her soru için katılımcı görüşlerinden alıntılara yer verilmiştir. Alıntılar, katılımcılara numara verilerek (Ö1, Ö2, Ö3, ... Ö40) sunulmuştur.

Çalışma grubu

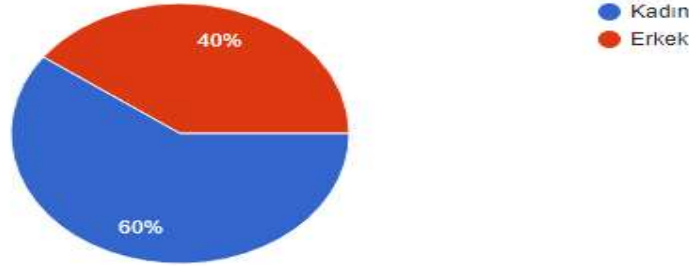
Çalışma grubu belirlenirken "kolay ulaşılabilir (Patton, 2005)" örneklem belirleme yönteminden hareket edilmiştir. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme çalışmanın daha hızlı ve pratik yapılmasına olanak sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). 2022 bahar döneminde Gazi Üniversitesinden formasyon alan ve Ankara'daki farklı liselerde staj yapan 40 öğrenci araştırma grubunu oluşturmaktadır.

Çalışma grubunun yaş, cinsiyet ve mezun oldukları üniversitelere ilişkin bilgiler şu şekildedir:

Şekil 1. Çalışma grubunun yaş grafiği

Katılımcıların yaş aralığı 22-42'dir. Üniversiteyi yeni bitirip formasyon alanlar olduğu gibi aradan yıllar geçtikten sonra da formasyon alan mezunlar bulunmaktadır. Çalışmaya dâhil olan katılımcıların % 88'i (33 katılımcı) 30 yaş altındadır. Bu aralıktaki katılımcıların çoğunluğunun yeni mezun olma yaşına denk gelen 22-23-24 ve 25 yaşta toplandığı görülmektedir.

Şekil 2. Çalışma grubunun cinsiyete göre dağılım grafiği

Katılımcıların 24'ü kadın 16'sı erkektir. Dolayısıyla çalışmaya katılan kadınların oranının (% 60) erkeklere (% 40) oranla daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların mezun oldukları üniversiteler

Mezun Olunan Üniversite	f	%
Anadolu Üniversitesi TDE	9	23
Çankırı Karatekin Üniversitesi TDE	7	18
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi TDE	6	15
Kırıkkale Üniversitesi TDE	5	13
Afyon Kocatepe Üniversitesi TDE	4	10
Gazi Üniversitesi TDE	1	2
Hacettepe Üniversitesi TDE	1	2
İstanbul Üniversitesi TDE	1	2
Karabük Üniversitesi TDE	1	2

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi TDE	1	2
Kırklareli Üniversitesi TDE	1	2
Sakarya Üniversitesi TDE	1	2
Selçuk Üniversitesi TDE	1	2
Erciyes Üniversitesi TDE	1	2

Formasyon dersleri için başvuran öğrencilerin %23'lük kesiminin Anadolu Üniversitesi mezunu olduğu görülmektedir. Çankırı Karatekin Üniversitesi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi mezunları da katılımcılar arasında çoğunluktadır. Diğer üniversitelerin ise birer mezunu formasyon grubundadır. Katılımcıların mezun olduğu üniversitelerin (14 üniversite) çeşitliliğine bağlı olarak farklı üniversitelerden mezun öğretmen adaylarının görüşlerinin çalışmada yer alıyor olması araştırma için önem taşımaktadır.

Bulgular ve yorum

Bu bölümde katılımcıların açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlar frekans ve yüzde olarak tablolar şeklinde ifade edilmiş, bazı yanıtlar da örnek teşkil etmesi amacıyla alıntılanarak "Ö1, Ö2..." yazılmıştır. Ardından katılımcıların yanıtları hakkında yorumlar yapılmıştır.

Katılımcıların liselerde "Türk Dili ve Edebiyatı derslerinde üzerinde en çok durulması gereken dönemler ve konular sizce nelerdir?" sorusuna verdiği yanıtlar:

Tablo 2. Katılımcılara göre Türk Dili ve Edebiyatı için önemli konular

Önemli Dönem ve Konu	f	%
Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı	15	38
Her Dönemden Yeterli Ölçüde	14	35
Divan Edebiyatı	6	15
Tanzimat Edebiyatı	3	8
Dil Bilimi	1	3
Yazma ve Düşünme Becerisi	1	3

Katılımcıların verdikleri yanıtlar incelendiğinde özellikle Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı üzerinde daha çok durulması gerektiğini ifade ettikleri görülmüştür. Her dönemden yeterli ölçüde verilmesi gerektiğini savunan katılımcılar da Cumhuriyet Dönemi üzerinde daha fazla durulması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Ö3: "Tüm dönemlerin belirgin özellikleri ve başlıca şairleri üzerinden döneme dair örnekler üzerinde durulması gerektiğini düşünüyorum. Halk edebiyatı, Divan Edebiyatı, Tanzimat sonrası Türk edebiyatı, Batı etkisinde Türk edebiyatı ve bunların alt başlıklarının oluşturulmasına gerek var. Fakat bugünün Türk edebiyatına daha geniş yer vermenin öğrencinin ilgi ve alakasını arttıracaklarını düşünüyorum."

Ö8: "Yakın dönem üzerinde çok durulması gerektiğini düşünüyorum. Bilhassa Cumhuriyet Dönemi. Yeni nesil bu dönemi kavrayabilmeli ve önemini bilmelidir."

Öğrenci görüşlerinden de anlaşılacağı üzere katılımcılar tüm dönemlerin öğretilmesi gerektiğini savunsalar da "Cumhuriyet Dönemi"ne ayrı bir vurgu yapmışlardır.

Divan Edebiyatı üzerinde durulması gerektiğini ifade eden öğrenciler, tüm katılımcıların %15'ini oluşturmaktadır. Bunun yanında “Her dönemden yeterli ölçüde verilsin.” diyen katılımcı görüşlerinin içinde Divan Edebiyatı da yer almaktadır.

Ö11: “Divan Edebiyatı’nda gazel, kaside, kıt’a, müstezat, rubai, tuyuğ.” ifadesiyle katılımcı Divan Edebiyatı’nda nazım şekilleri üzerinde durulması gerektiğini belirtmiştir.

Katılımcılardan sadece biri, dil bilimi vurgusu yaparken yine bir katılımcı öğrencilere yazma, düşünme becerisi kazandırmanın Türk edebiyatının devirlerinden daha önemli olduğunu belirtmiştir.

Katılımcıların “Liselerde Divan Edebiyatı konularının yer almasına yönelik görüşleriniz nelerdir?” sorusuna verdiği yanıtlar:

Tablo 3. Katılımcıların liselerde Divan Edebiyatı’nın öğretimine yönelik görüşleri

Liselerde Yer Alışı	f	%
Yer almalı	31	78
Yüzeysel yer almalı	8	20
Fikrim yok	1	3

Katılımcı görüşleri incelendiğinde %78’lik bir oranla katılımcıların Divan Edebiyatı konularına liselerde yer verilmesi gerektiği görüşünde oldukları görülmektedir.

Ö 24: “Türk Dili ve Edebiyatı bölümünün en önemli derslerinden birisidir. Divan Edebiyatı konularının öğrencilere daha detaylı verilmesi gerektiği görüşündeyim. Divan Edebiyatı’nın temelini atmamız gerekiyor ki sonraki sınıflara geçtiklerinde üzerine yeni bilgileri koyarak ilerlesinler ve kalıcılık sağlanabilsin.”

Ö 32: “Tarihimizin bu en büyük edebî birikimini, güzel örneklerle tanıtmak ve onun karakteristik özelliklerini, tarafsız ve objektif bir yaklaşımla değerlendirmek, gençlerin estetik eğitimi bakımından da önem taşımaktadır.”

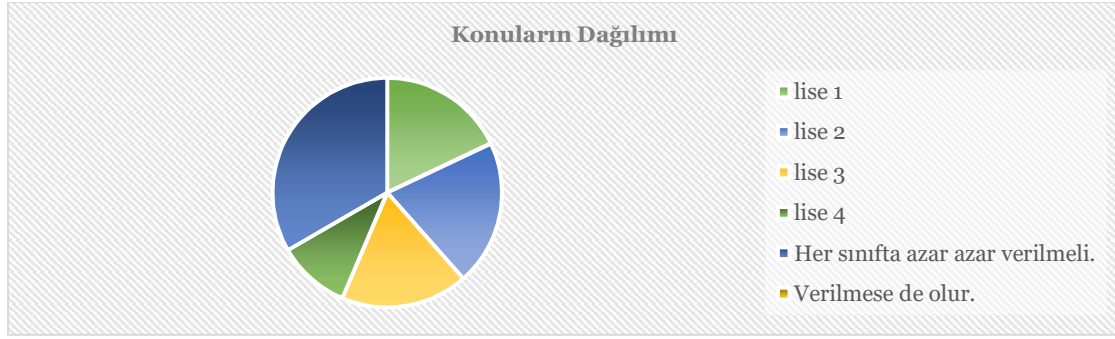
Katılımcıları %20’sinin ise Divan Edebiyatı’na ilişkin konuların fazla detaylandırılmadan yüzeysel bir şekilde tanıtılarak geçilmesinden yana oldukları görülmektedir.

Ö 12: “Çok detaya girmeden yüzeysel olarak anlatımı gerekiyor. Üniversite sınavına girişte de çok yer almıyor.”

Ö 38: “Günümüz Türkçesinin okuryazarlığının tam sağlanmadığı şu dönemde, Divan Edebiyatı’nı tanıtmadan öte bir yaklaşımın doğru olmayacağını düşünüyorum.”

Bir katılımcı ise bu konuda fikri olmadığını ifade etmiştir.

Katılımcıların “Divan Edebiyatı’na dair bilgiler, liselerde kaçınıcı sınıfta verilmelidir?” sorusuna verdiği yanıtlar:

Şekil 3. Katılımcılara göre Divan Edebiyatı konularının liselerde dağılım grafiği

Katılımcılardan “Her sınıfta azar azar verilmelidir.” fikrinde olan 13 kişi mevcuttur. Bu da katılımcıların % 33’üne denk gelmektedir. Lise 1, lise 2 ve lise 3 cevabını veren katılımcı sayıları neredeyse eşittir. Lise dördüncü sınıfta verilsin diyen dört öğrenci bulunmaktadır. “Verilmese de olur.” ifadesini seçen katılımcı bulunmamaktadır.

“Bu dönemi (Divan Edebiyatı) tanıtmak için mutlaka öğretilmesi gereken “şair ve yazarlar” sizce kimlerdir?” sorusuna verilen yanıtlar:

Tablo 4. Katılımcılara göre Divan Edebiyatı temsilcileri

Temsilciler	f	%
Fuzûlî	38	95
Bâki	35	88
Nedim	34	85
Nâbi	34	85
Nefî	32	80
Şeyh Gâlip	12	30
Ali Şîr Nevâî	5	13
Mevlânâ	4	10
Ahmedî	3	8
Yunus Emre	3	8
Hoca Dehhânî	1	3
Muhibbî	1	3
Hayâlî	1	3
Bağdatlı Ruhî	1	3
Necâti Bey	1	3
Gülşehrî	1	3
Süleyman Çelebi	1	3
Âşık Paşa	1	3
Evliya Çelebi	1	3
Sinan Paşa	1	3
Kadı Burhaneddin	1	3

Hacı Bayram Veli	1	3
Hacı Bektaş Veli	1	3

Fuzûlî, Divan Edebiyatı'nın kült isimlerindedir. Farklı üniversite mezunu olsalar da katılımcıların %95'inin bu konuda hemfikir oldukları görülmektedir. Fuzûlî'nin hemen ardından "Bâki, Nâbi, Nedim ve Nefî" farklı sıralamalarla katılımcıların üzerinde görüş birliğine ulaştıkları isimlerdir. Yunus Emre, Hacı Bayram Veli ve Hacı Bektaş Veli liselerde Halk Edebiyatı konusu içerisinde işlenmesine rağmen birkaç katılımcının onları da divan şairi olarak algıladığı görülmektedir.

Ö 33: "Bâki, Fuzûlî, Nedim, Nefî gibi şairlerin mutlaka öğretilmesi gerektiğinden yanayım çünkü bu şairler döneminde yazdıkları eserleri ile büyük şairler olabilmeyi başarabilmişler ve Divan Edebiyatı'nı temsil eden en önemli şairlerdir."

Ö 5: "Hoca Dehhânî, Mevlânâ, Ahmedî, Şeyhî, Ali Şîr Nevaî, Fuzûlî, Sinan Paşa, Bâki, Nefî, Kâtip Çelebi, Bağdatlı Ruhi, Nâbi, Evliya Çelebi, Nedim, Şeyh Galip, Âşık Paşa, Gülşehrî, Kadı Burhâneddin. Divan Edebiyatı'nın temel yapı taşlarını oluşturan şair ve yazarlardır. Hemen hemen her sınavda karşımıza çıkacak olan ve mutlaka bilmemiz gereken isimlerdir."

Ö 28: "Fuzûlî çok büyük bir şairdir. Şeyhî'nin Harnâme adlı eserinin, Ahmedî, Bâki, Nefî gibi şairlerin mutlaka öğretilmesi gerektiğini düşünüyorum."

Ö 40: "Fuzûlî, Bâki vs. bilmeyen, gazellerinde ne anlattıklarını bilmeyen bir lise öğrencisi olmamalıdır."

"Bu döneme ait öğretilmesi gereken bilgiler sizce nelerdir?" sorusuna verilen yanıtlar:

Tablo 5. Katılımcılara göre Divan Edebiyatı öğretiminde önemli bilgiler

Önemli Bilgiler	f	%
Şairler ve Yazarlar	26	65
Nazım Şekilleri	22	55
Dönemin Genel Özellikleri (Sosyal ve Tarihi Yapı)	20	50
Divan Edebiyatı'nın Genel Özellikleri	18	45
Mazmunlar	13	33
Şiir Şerhi	10	25
Yanlış Bilgilerin (Saray Edebiyatı Algısı, Dilinin Halktan Uzak Oluşu) Düzeltilmesi	8	20
Söz Sanatları	6	15
Arüz Ölçüsü	2	5
Nazım Türleri	1	3

Katılımcıların görüşleri incelendiğinde % 65 oranla "şair ve yazarlar" konusunda ittifak ettikleri görülmektedir. Bu oranı %55 ile nazım şekilleri takip etmektedir. Bu da katılımcıların yarısından fazlasının şair, yazar ve nazım şekilleri konusunun Divan Edebiyatı içinde daha önemli olduğunu düşündüklerini göstermektedir. Bu iki maddeyi takip eden dönemin sosyal ve tarihî yapısı (50) ile Divan Edebiyatı'nın genel özelliklerini (18) katılımcıların önemseydiği görülmektedir. Mazmunlar, şiir şerhi de 40 katılımcı içinden 10 ve üzeri görüş alan konulardır. Katılımcıların %20'si Divan Edebiyatı'na dair yanlış algının düzeltilmesinin gerekli olduğunu düşünmektedir. Görüşler içerisinde en az görüş alıyormuş gibi

görünen konular; söz sanatları, aruz ölçüsü ve nazım türleri olsa da bu konular nazım şekilleri ve Divan Edebiyatı'nın genel konuları başlığının içinde de yer almaktadır.

Ö 39: "Divan Edebiyatı'nın ağır bir dili olduğu konusu öğrencilere kesinlikle yanlış öğretilmiştir. O döneme göre normal bir dildir. Divan Edebiyatı toplumsal konulara (rüşvet gibi) da değinmiştir. Bunlar öğretilmelidir."

Ö 22: "Özellikle kavramlar. Kavramları bilmeden şiirleri sadece okutmak boşa kürek çekmek gibidir. Kavramları sadece tanıtmak da boşuna bir çaba olacaktır. Kavramları anlatıp örnekler üzerinden gidilmeli ardından şairlere geçilmelidir."

Ö 7: "Divan Edebiyatı denilince akla ilk şiir geliyor. Şiir üzerinden yola çıkarak dönemin şiir özelliklerini ve şiir örneklerini vererek öğrencilere anlatmak gerekli olabilir. Ağır bir dil olsa da açıklamalar ile bunlar desteklenebilir. Tabii ki bir de şiirde etkilendiklerimiz önemlidir. Bir de dönem içinde bir sürü tür karşımıza çıkıyor. Bu türlerin özellikleri ve temsilcileri de değerlidir. Öğrenci geçmişini iyi bilirse yakın zamaniyle kıyaslama yaparak daha kalıcı öğrenme sağlayabilir."

Ö 11: "Dönemin genel özelliklerinin yanı sıra dönemi daha iyi kavramak adına tarihsel bilginin de verilmesi gerektiğini düşünüyorum"

Ö 9: "Kesinlikle vezin, uyak gibi şeylerle çocuğun kafası karıştırılmamalıdır. Divan Edebiyatı'nın önde gelen isimleri ve eserleri hakkında bilgi sahibi olmak, şiirleri hakkında izlenim kazanmak ve genel özelliklerini bilmek yeterlidir."

"Siz mesleğe başladığınızda "Divan Edebiyatı" konularının öğretiminde nelere dikkat etmeyi düşünüyorsunuz?" sorusuna verilen yanıtlar birbirinden çok farklı izah edildiği için üç ana başlık altında toplanmış, ardından başlıklarda yer alan veya almayan katılımcı görüşleri tablonun altına eklenmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Divan Edebiyatı'nı öğretirken dikkat edeceği noktalar

Öğretirken Dikkat Edilecekler	f	%
Eser dönem ilişkisini iyi anlatmaya dikkat ederim.	27	68
Şiiri sevdirek şerh ettirmeye dikkat ederim.	21	53
En önemli temsilcilerine ait önemli eserleri tanıtmaya dikkat ederim.	14	35

Ö2: "Osmanlı Türkçesi üzerinde çok durmayı isterim."

Ö3: "Öğrencilerin dikkatini aslında divan şiirinin ahenk ve uyumuna çekerek araştırmalarını ve ezberlemelerini."

Ö 7: "O dönemdeki aşkın, günümüzdeki aşktan çok farklı olduğunu bilmesi gerekir."

Ö 10: "Önemli şairlerimizin beyitlerini derste şerh etmeyi, bu dönemdeki eserlerin konularını öğretmeyi önemsiyorum."

Ö 11: "Sıkılmamalarını sağlayarak derse başlanmalıdır. İlgi çekici beyitler tercih edilerek okutulmalıdır. Konuları örneklerle somutlaştırıp daha iyi kavrayabilmeleri sağlanmalıdır."

Ö 17: “Şiirlerin bugünün anlayışıyla yeniden yorumlanmasına önem veririm; çünkü öğrencilerimizin temel birikimleri dönemin zihniyetini algılayacak düzeyde değil.”

Ö 21: “Mesleğe geçtiğim zaman gerek Divan Edebiyatı gerekse diğer konularda dikkat etmeyi düşündüğüm birçok husus var. Divan Edebiyatı’ndan örnek verecek olursam özellikle “Lügat” kullanma konusuna dikkat edeceğim. Öğrencilerime bunun nasıl eğlenceli olduğunu uygulamalı şekilde gösterebileceğime eminim.”

Ö 26: “Divan Edebiyatı’nı tarihsel zeminde iyi konumlandırmalarını istiyorum. Bugüne katkısını da göstererek onların konuya çok uzaktan bakmamalarına yardımcı olmak istiyorum.”

Ö 36: “Divan Edebiyatı’nı öğretirken öğrencilere değişik renkli ve dikkat çekici slaytlar üzerinden konuyu eğlenceli hale getirmeyi düşünüyorum. Belli bir sırayla akılda kalıcı şekilde dönemi aktarmayı planlıyorum, soru-cevap şeklinde dersi götürmeyi düşünüyorum, öğrencilere ödevler vererek konunun anlaşılıp anlaşılmadığını ölçerim.”

Ö 38: “Divan Edebiyatı’nın sıkıcı, ağır ve girift bir anlatım şeklinden ziyade Divan Edebiyatını konulara daha farklı motifler ekleyerek anlatırım (misal: doğa, değişik çiçek türleri. Bir de değişik desende el yapımı resimler vb.).”

Tüm bu ifadeler ışığında katılımcıların hepsinin lise öğrencilerine Divan Edebiyatı idrakini en iyi şekilde sunabilmek için farklı yöntemler geliştirdikleri görülmektedir.

Tartışma, sonuç ve öneriler

Farklı üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinden mezun olmuş ve şu an formasyon dersleri alan katılımcılarla “Divan Edebiyatı” dönemi konuları üzerine yapılan bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre:

Türk Dili ve Edebiyatı dersleri içinde Cumhuriyet Dönemi’nin katılımcılar tarafından daha gerekli görüldüğü tespit edilmiştir, bu durumun ise öğretmen adaylarının staj için gittikleri okullarda Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı’nın daha uzun soluklu işlenişini görmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. MEB müfredatında (2018), öğrencilerin 9. sınıfta 20 hafta, 10. sınıfta 2 hafta, 11.sınıfta 18 hafta, 12. sınıfta yaklaşık 26 hafta Cumhuriyet Dönemi konu, eser ve temsilcileriyle dört yıl boyunca karşılaştıkları görülmektedir. Divan Edebiyatı konu, eser ve temsilcilerinin müfredatta yer alışı ise 9. ve 10. sınıflarda toplam 6 hafta olarak belirlenmiştir. Bu da hem öğrencide hem öğretmende önemli olan konunun, “üzerinde daha çok durulan konu” olduğu algısını oluşturmaktadır. Katılımcılardan bazılarının “Divan Edebiyatı konuları, öğrencilerin üniversite sınavına girişine hazırlık olacak şekilde azaltılmalıdır.” görüşüne dayanarak “AYT” sınavında konu dağılımlarına 2017’den 2022’ye kadar bakıldığında ise şu tabloyla karşılaşılmaktadır:

Tablo 7. AYT’de Divan Edebiyatı’na yönelik soru sayısı

Yıllara Göre Soru Sayısı	2017	2018	2019	2020	2021
İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı ve Geçiş Dönemi	1	-	1	1	1
Divan Edebiyatı	4	5	3	4	6
Halk Edebiyatı	3	3	1	2	2

Tanzimat Dönemi Edebiyatı	1	3	2	1	2
Milli Edebiyat	3	1	1	1	1
Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı	11	4	5	2	3
Edebî Sanatlar	1	2	1	1	2
Şiir Bilgisi	3	3	3	3	2

Tabloya göre Divan Edebiyatı'na yönelik AYT'de çıkan soru sayısı 2018 müfredatından sonra toplam 18, Cumhuriyet Dönemi'nden ise 14'tür. Bu sayıya edebî sanatlar ve şiir bilgisi ile ilgili sorular da eklendiğinde Divan Edebiyatı'na yönelik soru sayısı artacaktır. Dört yıl içinde Divan Edebiyatı konularının, temsilcilerinin, ürünlerinin öğretimine ayrılan süre kısıtlı olmasına rağmen öğrenciden sınavlarda bu döneme ilişkin bilinmesi istenen özellikler diğer dönemlerden daha fazladır. Bu da müfredat ile dört yılın sonunda öğrenciden beklenen arasında bir çelişki olduğunu göstermektedir. Bu çelişkinin giderilmesi için müfredattaki dağılımın düzenlenmesi gerekmektedir. Bu bulgu, katılımcıların çalışmadaki "Divan Edebiyatı'na her sınıfta azar azar yer verilmeli." görüşüyle de örtüşmektedir. Aynı zamanda Varışoğlu'nun (2018) Tokat Gaziomanpaşa Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerinin "Klasik Türk Edebiyatı"na değerlendirdiği çalışmasıyla ortaklık göstermektedir. Türk dilinin geçmişini ve kültürümüzü bilmemiz açısından Divan Edebiyatı derslerinin önemli ve gerekli olduğu yönündeki görüş, bu çalışmayla paralellik göstermektedir. "Ders saati artırılmalı, beyit çözümlenmeleri gibi uygulamalar artırılmalı" ifadeleri yine bu çalışmadan elde edilen sonuçları destekler niteliktedir. 2018 yılında hazırlanan Türk Dili ve Edebiyatı MEB müfredatında da Divan Edebiyatı ders saatlerinin azlığına yönelik (4 yılda 6 hafta) bulgumuzla Varışoğlu'nun (2018), Bologna süreci dolayısıyla üniversitelerdeki Divan Edebiyatı ders saatlerinin azaltılmasının olumsuz etkilerinin olduğu yönündeki bulgusu örtüşmektedir. 600 yıllık bir medeniyetin ve geçmişimize ait tüm izlerin yer aldığı Divan Edebiyatı'nın bu kadar kısa bir süreye hapsedilmesi doğru değildir. Divan Edebiyatı'nın farklı unsularının dört yıla yayılarak verilmesi, bu dönemin zengin bir medeniyetin ürünü olduğunun lise öğrencileri tarafından idrak edilmesinde etkili olacaktır.

Çalışmada katılımcıların geneli tarafından Divan Edebiyatı temsilcileri, farklı yüzyıllara ait örneklerle ifade edilmekle birlikte özellikle "Fuzûlî, Bâki, Nâbi, Nedim ve Nefî" dönemin asıl temsilcileri olarak belirtilmiştir. Akşit ve Arslan'ın (2014), katılımcıların en fazla tanıdığı ilk üç divan şairinin "Fuzûlî, Bâki ve Nedim" olduğu yönündeki bulgusuyla bu çalışmanın sonucu örtüşmektedir.

Çalışma verilerine göre Divan Edebiyatı içinde "şair, yazar ve nazım şekilleri konusu, dönemin sosyal ve tarihî yapısı ve Divan Edebiyatı'nın genel özellikleri" katılımcılar tarafından önemli görülen unsurlar olarak tespit edilmiştir.

Katılımcıların mesleğe geçtiklerinde Divan Edebiyatı anlatımında dikkat edecekleri önemli noktalar ise "eser dönem ilişkisini iyi anlatmak", "şiiri sevdirerek şerh ettirmek", "en önemli temsilcilerine ait önemli eserleri tanıtmak" olarak belirlenmiştir.

Akşit ve Arslan (2014) ve Hardal'ın (2015) çalışmalarının bu çalışmadaki katılımcıların görüşleriyle örtüşen bir bulgusu ise "Öğrencilerin Divan Edebiyatı'ndan ve temsil ettiği Osmanlı medeniyetinden uzak kalma sebebi Osmanlı Türkçesini tanımamalarıdır." ifadesidir. Bu sebeple katılımcılardan bazıları, Osmanlı Türkçesi derslerinin liselerde verilmesinin gerekliliğini vurgulamışlardır. Osmanlı Türkçesi dersleri lise 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerine seçmeli ders olarak 2013 yılından beri verilmektedir. 2016 yılında da müfredatta kademeli öğretim değişikliğine gidilerek Osmanlı Türkçesi derslerinin içeriği

güncellenmiştir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, liselerde Osmanlı Türkçesi dersini verecek öğretmenlerin gerçekten donanımlı ve ne anlattığını bilen öğreticiler olarak yetiştirilmiş olmasıdır. Bu sonuçlardan hareketle öneriler:

- ✓ Donanımlı Türk Dili ve Edebiyatı mezunlarının yetişmesi için üniversitelerdeki Osmanlı Türkçesi derslerinin yanı sıra Türk Dili ve Edebiyatı öğrencilerine seçmeli veya zorunlu olarak Arapça ve Farsça derslerinin (hem eğitim fakülteleri hem de edebiyat fakültelerinde) verilmesi gerekmektedir. Türk dilinin mantığını kavramış ve birkaç dil bilen öğretmenler, hem öğretmenlik mesleğinde hem akademisyenlikte daha verimli olacaktır.
- ✓ Divan Edebiyatı'na ayrılan ders saatleri için hem üniversitelerdeki hem liselerdeki müfredatta değişikliğe gidilmelidir. Öğretici yeterli donanımda olmazsa öğrenciyi de gerekli düzeyde yetiştiremeyecektir. Bu sebeple 4 yıllık lise eğitim-öğretimi sürecinde her yıla belli düzeyde dağıtılmış bir Divan Edebiyatı öğretimi önerilmektedir. Buna göre:

•Lise birinci sınıfta Divan Edebiyatı'nın ve dönemin genel özellikleri iki hafta boyunca tanıtılarak konuya giriş yapılabilir.

•Lise ikinci sınıfta Divan Edebiyatı'nın 13. ve 16. yüzyıl aralığındaki önemli temsilcileri ve bu temsilcilerin öne çıkan eserleri ile divan şiiri nazım şekilleri üzerinde 3 hafta durulabilir.

•Lise üçüncü sınıfta Divan Edebiyatı'nın 17. ve 19. yüzyıl aralığındaki temsilcileri ve onlara ait önemli eserlerden örnekler, söz sanatları ve şiir şerhi üzerinde 3 hafta durulabilir. Yaş itibarıyla da söz sanatları ve şiir şerhinin öğrenci tarafından anlaşılması lise 3 ve lise 4 öğrencileri için lise 1. ve 2. sınıf öğrencilerine göre daha uygun olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu dağılım liselerdeki tarih derslerinin içinde Osmanlı tarihinin yüzyıllara göre verilmiş düzeniyle de örtüşmektedir. Böylece öğrenci edebiyat ve tarih arasındaki ilişkiyi de daha rahat kavrayabilecektir.

•Lise dördüncü sınıfta divan şiirinin unutulmaz beyitleri ve mazmunlardan hareketle genel tekrar niteliği taşıyan bir anlatım iki hafta süresince yapılabilir. Böylece Divan Edebiyatı konuları, lise öğrenimleri boyunca müfredatta olacak ve öğrenciler, dört yıl boyunca toplam 10 hafta Divan Edebiyatı'yla ilgilenebileceklerdir.

Kaynakça

- Akşit, A., Arslan, M. (2014). Toplum tarafından Divan Edebiyatının algılanması üzerine bir araştırma. *Turkish Studies*, 133-143.
- Aydemir, Y. (2006). Divan Edebiyatı öğretiminde yaşanan sorunlar ve zihniyet problemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 169, 134-141.
- Bilkan, A. F. (2006). Liselerde Divan Edebiyatı öğretimi. *Milli Eğitim, Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 34 (163), 142-153.
- Elbir, B. (2015). Orta öğretim kurumlarında görev yapan edebiyat öğretmenlerinin Divan Edebiyatına yönelik tutumlarının değerlendirilmesi (Manisa örneği). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (37), 726-733.
- Hardal, M. (2015). Ortaöğretim öğrencilerinin Divan Edebiyatı algıları üzerine bir araştırma. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (29), 279-298.
- İspirli, S. A. ve Gülbahçe, A. (2009). Gençlerimiz ve Divan Edebiyatı öğretimi Erzurum ili örneği. *Turkish Studies*, 4 (2), 654-671.

- Macit M. (2006). “Divan Edebiyatı tartışmaları ve gelenekten yararlanma sorunu”, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, (7) 77-78, 20-32
- Mengi, M. (2006). Divan Edebiyatı öğretiminin sorunları ve bazı çözüm önerileri. Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim, 7 (77-78), 16-19.
- Patton, M. Q. (2005). Qualitative Research. New York: John Wiley & Sons, Ltd.
- Türk Dili ve Edebiyatı dersi öğretim programı (MEB, 2018).
<http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103715395T%C3%9CRKD%C4%BoL%C4%BoED EB%C4%BoYAT%20PROGRAM.pdf>, 10.04.2022.
- 2021-2022 Türk Dili ve Edebiyatı yıllık örnek planları (MEB, 2021).
<https://antalyaarge.meb.gov.tr/www/2021-2022-egitim-ogretim-yili-ornek-yillik-planlari/icerik/190>, 18.05.2022
- Varışoğlu, M. C. (2018). Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencilerinin klasik Türk edebiyatı derslerine ilişkin görüşleri. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 13 (2), 283-30.
- Yıldırım A., Şimşek H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık